

دیدگاه استادان و دانشجویان رشته‌های آموزش زیست‌شناسی، فیزیک و شیمی پیرامون ویژگی‌های استاد برتر در دانشگاه فرهنگیان: یک مطالعه کیفی

* سید مهدی رجایی^۱، زهرا کرمی^۲

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۱۶ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۲/۰۲

صفحه ۱۳ تا ۳۰

چکیده:

هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل ویژگی‌های استاد برتر رشته‌های آموزش علوم پایه (زیست‌شناسی، فیزیک و شیمی) دانشگاه فرهنگیان از منظر دانشجویان و اساتید رشته‌های علوم پایه، می‌باشد. رویکرد پژوهش کیفی و راهبرد آن تحلیل محتوا است. جامعه ی پژوهش را دانشجویان و اساتید علوم پایه در پردیس باهنر اصفهان تشکیل می‌دهد. برای دریافت دیدگاه دانشجویان و اساتید، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع موارد ویژه بیست و شش نفر از اساتید و دانشجویان رشته‌های آموزش علوم پایه دانشگاه فرهنگیان برای مصاحبه انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از مصاحبه نیمه ساختمند جمع‌آوری شد. تحلیل داده‌ها بر اساس تحلیل محتوای مضمونی و طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شدند. داده‌ها پس از مفهوم‌پردازی در طبقات عمده کدگذاری شدند. نتایج حاصل از داده‌ها حاکی از آن است که استاد برتر در دانشگاه فرهنگیان دارای سه جایگاه اساسی شامل تربیت علمی، تربیت رفتاری و تربیت حرفه‌ای است. تربیت حرفه‌ای اشاره به ویژگی‌های متمایز استاد دانشگاه فرهنگیان، نسبت به سایر دانشگاه‌ها دارد.

کلمات کلیدی: استاد برتر، آموزش زیست‌شناسی، دانشگاه فرهنگیان

مقدمه

اساتید مهمترین عامل در تعلیم و تربیت دانشجویان می باشند، زیرا آنها می توانند با اندیشه هایی که دارند بر روی هزاران نفر اثر بگذارند. استادان بزرگترین نقش را در بهبود کیفیت آموزش های عالی ایفا می کنند. اگر چه شرایط و امکانات آموزشی یکی از عوامل مؤثر بر جریان یادگیری است ولی بدون شک نیروی انسانی و به ویژه استاد یکی از مهمترین عوامل تشکیل دهنده محیط-های آموزشی است.

یک استاد موفق باید دارای ویژگی های متعدد باشد تا قادر به افزایش اعتبار و شهرت یک مؤسسه آموزشی باشد. استاد یکی از اساسی ترین عوامل برای ایجاد موفقیت در تحقق اهداف آموزشی است که می تواند با کنترل متغیرهای مختلف وضعیتی مناسب برای حصول یادگیری بهتر فراهم کند (شاهسونی و همکاران، ۱۳۹۳).

با توجه به اینکه استاد در محوریت چرخه فعالیت های یاددهی-یادگیری قرار می گیرد تا بتواند نیروهای کارآمد از نظر دانش، نگرش، مهارت و مسئولیت های اجتماعی لازم از قبیل مسئولیت پذیری، پاسخگویی، وجدان کاری، شخصیت و منش حرفه ای را تربیت نماید، باید خود دارای معیارهایی باشد تا بتواند انتظارات سیستمی و فرا سیستمی را تامین نماید. (چراغی و همکاران، ۱۳۹۲).

مطالعات پیرامون ویژگی های استاد خوب بر مطالعاتی مبتنی است که شامل دیدگاه های خود معلمان و اساتید (کمبر و همکاران، ۲۰۰۱)، دیدگاه آموزشگران معلم (کورتاگن، ۲۰۰۴) و در مطالعات اخیر عمدتاً دیدگاه دانشجویان می شود. راکو و همکاران (۲۰۱۴) در مرور این تحقیقات بیان کرده اند که این محققان در مطالعات خود از ابزارهایی نظیر مشاهده، مصاحبه، رتبه بندی دانشجویان و نظر سنجی ها استفاده کرده اند.

به عقیده مور (۲۰۰۵)، تعریف معلم خوب، در زمان ها و فرهنگ های مختلف متفاوت است. همچنین این تعریف از نظر مردم، دولت و دانشگاهیان می تواند متفاوت باشد (کانل، ۲۰۰۹). چراغی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با هدف تبیین نقطه نظرات دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران در مورد ویژگی های یک استاد نمونه به روش کیفی به این نتیجه دست یافتند که ویژگی های استاد نمونه در سه مقوله ی همراهی علم و بیان، بایسته های اخلاقی در تعلیم و تربیت و ارتباط و تعامل با دانشجو است.

شریف نیا و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی ویژگی های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان و اساتید دانشکده پرستاری آمل را به روش کیفی بررسی کردند و ویژگی های پدیدار شده در مطالعه شامل دانش پژوهی و شخصیت فردی بود. زیر طبقات دانش پژوهی شامل تسلط

علمی، قدرت انتقال، علاقه مندی به تدریس، سنجش و ارزیابی و روش تدریس و زیر طبقات شخصیت فردی شامل خصوصیات فردی، اعتماد به نفس و وضعیت ظاهری بود و با توجه به نتایج مشخص شد که توان علمی و تسلط استاد در درس مورد نظر و همچنین خصوصیات شخصیتی اساتید از مهمترین ملاکهای استاد خوب توسط اعضای هیات علمی و دانشجویان بود. در برخی دیگر از تحقیقات، احترام به دانشجویان و تحریک علاقه دانشجویان از جمله ملاک‌های مهم استاد خوب برشمرده شده است (موریسون و آوانس، ۲۰۱۶).

سعیدی، آراسته و زین آبادی (۱۳۹۵) با هدف شناسایی ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد پژوهشی را با روش کیفی به انجام رساندند. یافته‌های پژوهش نشان داد ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب شامل: نشانگرهای رفتاری استاد راهنما، رابطه نظارتی استاد راهنما و دانشجو، رابطه تعاملی استاد راهنما و دانشجو، اخلاق حرفه‌ای آموزشی استاد راهنما، ویژگی‌های رفتاری استاد راهنما و تخصص استاد راهنما بود. اناری نژاد، زینلی و زارعی (۱۳۹۴) در پژوهشی کمی به بررسی دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه فرهنگیان فارس در مورد ویژگی‌های استاد توانمند پرداختند. یافته‌های نشان داد که معیارهای اعضای هیات علمی و دانشجویان برای یک استاد خوب به ترتیب شامل: روش تدریس، شخصیت فردی، مهارت ارزشیابی، ارتباط بین فردی، رعایت قوانین و دانش پژوهی استاد می‌باشد.

قناعی، اسماعیل پور و مصفا (۱۳۹۳) در پژوهشی ویژگی‌های استاد موثر بالینی را از دیدگاه دانشجویان سال سوم و چهارم پرستاری و مامایی به روش توصیفی و با استفاده از پرسشنامه بررسی کردند. نتایج بدست آمده از پژوهش نشان داد که استاد موثر باید از ویژگی‌های سه حیطه شایستگی حرفه‌ای، مهارت‌های ارتباطی و ویژگی‌های شخصیتی برخوردار باشد و لیکن حیطه مهارت‌های ارتباطی به عنوان مهمترین حیطه از ویژگی‌ها شناخته شد. دیمپنا^۳ و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی اقدامات و باورهای معلمان را درباره تدریس خوب بررسی کردند و مطالعه‌ی آنان و بر اساس روش ترکیبی، اهمیت احساس، اندیشه، برنامه‌ریزی و عشق به کودکان و بعد اجتماعی و اخلاقی برای سازه‌های تدریس خوب برای معلمان ابتدایی و راهنمایی ایرلند را ارائه می‌کند.

آیدین و همکاران^۴ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان دیدگاه معلمان زبان انگلیسی پیرامون ویژگی‌های معلم موثر، ابراز داشتند که دانشجویان ترجیح می‌دهند استادشان دانش چگونگی تدریس را به منظور پرداختن به ابعاد موثر داشته باشد، برای ارائه محتوا به بهترین روش، معلمان موثر نیاز دارند تا دانش تخصصی و چگونگی ارائه آن را بدانند.

تربیت حرفه‌ای معلمان در ایران برعهده دانشگاه فرهنگیان است. مراکز تربیت معلم با نام دانشگاه فرهنگیان، باهدف تربیت معلم، از سال ۹۰، اساسنامه آن تصویب و تاسیس شده و از بهمن ماه ۱۳۹۱ اولین گروه دانشجویان رشته‌های آموزش علوم پایه (آموزش ریاضی، آموزش

زیست‌شناسی، آموزش شیمی و آموزش فیزیک) وارد این دانشگاه شدند و از مهرماه ۹۵، برنامه‌های جدید درسی رشته‌های آموزش علوم پایه این دانشگاه به تصویب وزارت علوم رسیده و اجرا شد (رجائی، ۱۳۹۸).

بیان مساله

ماموریت دانشگاه فرهنگیان، تربیت معلم فکور و شایسته است (فتحی و همکاران، ۱۳۹۶). بدون شک نقش استادان این دانشگاه در انجام این ماموریت، یک نقش اساسی است. لذا در سال‌های اخیر، تحقیقات با محوریت مسائل مربوط به استادان دانشگاه فرهنگیان، از جمله بررسی نقش توسعه حرفه‌ای و توانمندسازی استادان دانشگاه فرهنگیان بر کیفیت تدریس آنان (میرجلیلی، ۹۷)، ارزیابی کیفیت عملکرد استادان (مولائی و همکاران ۱۳۹۶) صورت گرفته است.

اما در رشته‌های آموزش علوم پایه دانشگاه فرهنگیان تاکنون، تحقیقی پیرامون شاخص‌های استاد برتر از منظر دانشجویان و استادان این رشته‌ها صورت نگرفته است. لذا هدف این تحقیق پاسخ به این سوال است که استاد برتر در رشته‌های آموزش زیست‌شناسی، فیزیک و شیمی از منظر استادان و دانشجویان این رشته‌ها، چه ویژگی‌هایی دارد و این ویژگی‌ها در چه ابعادی قابل دسته‌بندی هستند.

روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی (توصیفی) انجام شده و راهبرد به‌کارگرفته‌شده تحلیل محتوای مضمونی است. بران و کلارک (۲۰۰۶) تحلیل محتوای مضمونی را مناسب‌ترین روش برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی می‌دانند. این روش نه تنها برای شناخت شبکه ارتباطی مضامین و استخراج الگو مناسب است بلکه برای معنا بخشیدن به داده‌ها، استخراج طبقات و مقوله‌های اصلی و ایجاد ساختار سلسله‌مراتبی نیز ابزار مناسبی می‌باشد. در فرایند استفاده از روش تحلیل محتوای مضمونی در تحقیق حاضر، ابتدا گفتگوهای ضبط شده به صورت متن یا نوشتار درآمدند، سپس مقوله‌های اصلی بر اساس سؤالات طراحی شده مشخص شدند. در گام بعد، در مقابل هر کدام از سؤالات، پاسخ‌ها و نظرات هر کدام از شرکت‌کنندگان ثبت شد و در نهایت پس از واکاوی، تحلیل و مقایسه پاسخ‌ها، مضامین مشترک از بین آن‌ها استخراج شد.

جامعه پژوهش را همه استادان و دانشجویان رشته‌های آموزش علوم پایه دانشگاه فرهنگیان اصفهان پردیس باهنر تشکیل دادند. برای دریافتن دیدگاه‌ها، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع موارد ویژه، تا هنگامی که داده‌ها به اشباع رسیدند ادامه یافت. شش نفر از اساتید دانشگاه فرهنگیان در مصاحبه انفرادی و تعداد ۲۰ دانشجو در مصاحبه گروهی انتخاب شدند.

یافته‌های پژوهش

داده های حاصل از مصاحبه با اساتید و دانشجویان، در سه مرحله کدگذاری شد (جدول شماره ۱). نتایج حاصل از داده ها حاکی از آن است که استاد برتر در دانشگاه فرهنگیان دارای ابعادی است که از منظر شرکت کنندگان در پژوهش مهم می باشد و کنار هم قرار گرفتن این سه بعد می تواند جایگاه یک استاد را در این دانشگاه در سطح مطلوبی تایید نماید. این سه بعد شامل استاد به مثابه الگوی تربیت علمی، استاد به مثابه الگوی تربیت رفتاری و استاد به مثابه الگوی تربیت حرفه ای می باشد.

هر کدام از این ابعاد خود زیر مجموعه ها یا زیر مقوله هایی دارند (جدول شماره ۲) که باعث طبقه بندی آنها به طور مجزا شده است.

نمونه ای از نظرات اساتید در این باره:

«استاد باید در روش تدریس حرفه‌ای باشد و دانشجویان را برای تدریس حرفه‌ای آماده کند. در دانشگاه فرهنگیان کسی که آموزش زیست شناسی می خواند باید بتواند زیست شناسی را تدریس کند اما در سایر دانشگاه‌ها ممکن است فرد، تنها به دلیل داشتن علاقه، زیست شناسی بخواند.»

«تعریف استاد خوب و برتر در این دانشگاه با سایر دانشگاه ها متفاوت است، این دانشگاه به دلیل حرفه ای بودن، صرف داشتن مقاله یا کتاب و کارهای پژوهشی برای یک استاد کفایت نمی کند. چه بسا اساتیدی هستند که مقالات زیادی دارند اما از اینکه چطور یک مفهوم را به دانش آموز یاد بدهند اطلاعی ندارند، کتب دوره ابتدایی یا متوسطه را ندیده اند و تجربه تدریس در مدرسه را ندارند، مثلاً تفاوت جرم و حجم را به دانشجو با چند فرمول می گویند و اساتید باید به این نکات در تدریس توجه کنند و علم و عمل را با هم داشته باشند.»

در خصوص مقوله ارزشیابی لازم است اساتید توجه خاصی داشته باشند چرا که هم از نظر علمی و تخصصی انتظار می رود تا ارزیابان صحیحی در کلاس درس باشند و هم از نظر اخلاقی و رعایت عدالت به این مقوله بنگرند.

یکی از اساتید عقیده داشتند: «سوالات را باید از تمام سرفصل ها تهیه کنند، قواعد و اصول را در ارزشیابی باید با تمام جزئیات رعایت کنند و سوالات متناسب با اهداف درس تهیه بشود.» در جایگاه علمی دو مقوله سواد علمی و به روز بودن مورد تاکید بود. سواد علمی به طور ویژه به عنوان امری قطعی و مفروض تلقی می شد که می بایست توسط اساتید دانشگاه قبل از ورود به کلاس درس احراز شود. در این راستا دانشجویی اظهار داشت: «سواد و تخصص در زمینه رشته مورد مطالعه اساتید سبب می شود دانشجویان از نظر علمی با استاد مربوطه به مشکل برنخورند.»

جدول ۱: نتایج کدگذاری محوری

مفهوم	داده‌ها
سواد علمی و تخصصی	<p>سطح علمی باسواد بودن دانش و تسلط در رشته تخصصی داشتن عدم استفاده از اصطلاحات عجیب و غریب و مبهم بار علمی خوب به عنوان یک مرجع جدیت در تدریس بعد علمی بالا به دلیل رسالت اصلی یک استاد رفع ابهام از درس تمرکز و تاکید بر تفهیم مطالب تاکید بر یادگیری در حین تدریس ایجاد علاقه در دانشجو با سطح سواد بالا یادگیری کامل در فرایند تدریس کلاسی وادار کردن به اندیشیدن فعال بودن شخص استاد در حین تدریس رساندن دانشجو به درک عمیق مطالب بازگو کردن تجارب تدریس مطالب کارآمد و کاربردی گاه و مسلط بودن به مطالب سیراب کردن دانشجو از نظر علمی</p>
وظیفه شناسی و تعهد	<p>وقت شناسی نظم و انضباط کاری ورود و خروج به موقع از کلاس قانونمند و احترام به انضباط کاری تفهیم مطلب و درونی شدن آن برای استاد</p>
ویژگی‌های شخصیتی	<p>مغرور نبودن به دانش خود طرز لباس پوشیدن و حرف زدن مناسب حفظ حریم صداقت در گفتار و رفتار تواضع و فروتنی روابط انسانی مناسب الگو بودن رفتار بیش از گفتار شخصیت و اخلاق پسندیده به چشم همکار نگاه کردن اخلاق حرفه‌ای در کلاس درس عدم استفاده ابزاری از نمره برای تحقیر دانشجو</p>

برنامه ریزی	داشتن طرح و برنامه مشخص منبع متناسب با کلاس نه منابع از پیش تعیین شده داشتن اهداف مشخص محدود نبودن به سرفصل‌ها عدم پیاده کردن سیستم مدرسه ای در دانشگاه
پایبندی به اصول اخلاقی	پایبندی با اخلاق و دین پایبندی به مبانی اعتقادی و فرهنگی با اخلاق متعالی لزوم اخلاق و رفتار مناسب برای استاد
تعامل و درک بین استاد و دانشجویان	رفاقت با دانشجو توجه به مشکلات شخصی دانشجو عدم نگاه از بالا به پایین انتظارات مطابق توان دانشجویان هم سطح دانستن خودشان با دانشجو عدم مقایسه شرایط گذشته خودشان با شرایط فعلی دانشجویان در نظر داشتن شرایط زندگی دانشجویان بویژه شرایط خوابگاه ارتباط غیر رسمی و صمیمانه با دانشجو نداشتن انتظار بیش از حد احترام به نظرات دانشجویان راهنمایی دانشجو در مسیر اهداف توجه به علایق و نیازهای دانشجویان توجه به همه دانشجویان دست‌گیری از دانشجویان بجای مچ‌گیری درک دانشجویان تازه وارد داشتن دیدی مثبت به دانشجو برخورد هم‌شان دانشجو نه یک دانش آموز توجه به بعد عاطفی و اجتماعی در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و رفتار متناسب با آن کمک در جهت حل مشکلات دانشجویان یا ارجاع آنها به افراد مطلع عدم بدبینی نسبت به دانشجو و داشتن نظری مثبت نسبت به آنان

<p>به روز بودن</p>	<p>به روز بودن آشنایی با آخرین تغییرات کتب درسی آموزش دیدن و به روز بودن در دوره ها و طرح های جدید در مدارس (مانند ارزشیابی توصیفی و...) مسلط بودن از نظر اشراف به مباحث جدید به روز بودن در مسائل آموزش و پرورش استفاده از فناوری های جدید به روز شدن در هر ترم نسبت به گذشته</p>
<p>روش تدریس</p>	<p>توانایی برقراری ارتباط و انتقال علم شناخت روش ها و تنوع در روش تدریس تجربه تنوع روش تدریس با تنوع تدریس استاد در کلاس تدریس متنوع و به روز نه سنی توانایی تدریس فن بیان انتخاب روش تدریس متناسب با موضوع درس آشنایی با روشهای تدریس در مدرسه آشنا کردن و تفهیم مطالب با ذکر نمونه و مثال تعامل و دو طرفه بودن یادگیری انتقال مطالب به زبان ساده انتقال مطالب کاربردی آموزش فعال</p>
<p>آموزش معلمی (یاددادن برای یاددهی)</p>	<p>هم یاددادن و هم یادگرفتن داشتن تجربه عملی تدریس در مدرسه آموزش علوم برای یادگیری چگونگی تدریس و انتقال مطلب اشراف به کتب و نحوه آموزش در مدارس توجه به حرفه ای بودن این دانشگاه و لزوم توجه به بعد عملی و کاربردی مطالب ارائه شده متناسب با آموزش های مورد نیاز در مدرسه</p>
<p>ایجاد انگیزه</p>	<p>سهل گیری برای ایجاد رغبت در دانشجو عدم تحقیر و ناامید کردن دانشجو</p>

ارزشیابی	ارفاق در نمره دهی عدم تاثیر رفاقت با دانشجویان در نمره دادن توجه به توانمندی و رشد دانشجویان ضعیف امتحانات به صورت مفهومی سوالات مطابق مطالب تدریس شده ارزشیابی در جهت اهداف همان درس سوالات از بین تمام مباحث و مطابق سر فصل های تدریس شده رعایت عدالت در نمره دادن رعایت اصول طراحی سوال عدم تاکید صرف بر نمره و امتحان در اختیار قرار دادن منابع برای یادگیری نه فقط امتحان عدم سوگیری در تصحیح برگه
----------	--

سواد و تخصص علمی شرط لازم حضور اساتید در دانشگاه تلقی می شود و در صورت عدم احراز صلاحیت علمی، اعتبار اولیه را نیز در بین دانشجویان کسب نمی کنند، علاوه بر این مقوله، به روز بودن اساتید مساله حائز اهمیت دیگری است که توسط دانشجویان ذکر شد. با توجه به تغییرات در زمینه علوم و فناوری و همچنین مسائل و موضوعات جدید مطرح شده در سیستم آموزش و پرورش، اساتید باید خودشان را مطابق شرایط جدید آماده کنند، عدم آمادگی و تسلط به مسائل و موضوعات به روز در کلاس درس علاوه بر آسیب رساندن به سواد علمی اساتید باعث تاثیر منفی بر یادگیری و انگیزه دانش آموزان می شود. در این رابطه دانشجویی اظهار داشت:

«ما انتظار داریم هر استاد در هر ترم مطالبی را به اندوخته های ما اضافه کند و خودش هم با مسائل روز پیش برود نه اینکه هر بار مطالب را تکرار کند».

بعد جایگاه رفتاری اساتید دانشگاه مورد بعدی است که خود شامل زیر مقوله های اخلاقی (ویژگی های شخصیتی و رعایت اصول اخلاقی) و روانی (تعامل و درک بین استاد و دانشجو و ایجاد انگیزه برای دانشجویان) در کلاس درس می باشد. در خصوص اخلاق در کلاس درس و پایبندی به آن، اساتید و دانشجویان معتقد بودند که به دلیل الگو بودن اساتید باید این مهم در رفتار و برخورد اساتید نمود بارزی داشته باشد. یکی از اساتید در این مورد اظهار داشتند که:

«بایستی اخلاق و شخصیت یک استاد، زینده دانشگاه فرهنگیان باشد، طرز لباس پوشیدن، نحوه حرف زدن باید مناسب باشد، نزدیکی با دانشجو باید به اندازه باشد به گونه ای که نه حریم شکسته شود و نه اینکه اینقدر دور باشیم که نتوان ارتباط برقرار کرد».

استاد دیگری در رابطه با مولفه اخلاق معتقد بودند که: «روابط انسانی مهمترین شاخصه یک

استاد است، اگر دانش کم باشد قابل جبران است اما روابط انسانی مهمتر است، صداقت در گفتار و رفتار باید بروز زیادی داشته باشد. یک استاد باید تواضع و فروتنی داشته باشد.» در خصوص تواضع و فروتنی نیز یکی از دانشجویان بیان داشت: «برخی اساتید خیلی مغرورند و اظهار می‌کنند که ما فلان دانشگاه درس خواندیم به طوری که ما جرات پرسیدن سوال از آنها را نداریم»

در این راستا یکی از اساتید در ضمن مصاحبه تاکید داشتند: «دانشجویان در واقع همکاران آینده ما هستند و باید با یکدیگر تعامل درستی داشته باشیم و حتی خارج از دانشگاه هم ارتباط بین استاد و دانشجو حفظ شود.»

مولفه بعد روانی از نظر دانشجویان مهم و بسیار مورد تاکید بود. به طوری که در صحبت‌های اکثریت آنها تکرار می‌شد و به ندرت اساتید در این مورد اظهار نظر داشتند. نمونه‌هایی از اظهارات دانشجویان در این مورد:

«استاد باید دانشجو را درک کند به ویژه دانشجویان تازه وارد و مسائل و مشکلات آنها را درک کند، برخی اساتید دید منفی نسبت به دانشجویان دارند و فکر می‌کنند دانشجویان همیشه دنبال شانه خالی کردن در مورد کلاس و درس هستند در حالی که این‌طور نیست.» دانشجوی دیگری معتقد بود که: «اساتید باید خودشان را هم سطح دانشجو بدانند و نگاه از بالا به پایین نداشته باشند، شاید برخی اساتید اظهار می‌کنند که ما فلان دانشگاه درس خواندیم و فلان منابع را خواندیم اما همین انتظار را نباید از ما داشته باشند چرا که شرایط و موقعیت ما با آنان فرق دارد و شرایط خوابگاه و اتاق‌های پرجمعیت ما را بیشتر درک کنند.» دانشجویی در خصوص ضرورت توجه بیشتر اساتید علوم پایه بیان داشت:

«اغلب اوقات اساتیدی که در رشته‌های علوم پایه هستند توجهی به درک مشکلات و مسائل دانشجویان ندارند و خودشان را جدای از دانشجو میدانند و فقط تمام وقتشان را به پیشبرد اهداف درسی صرف می‌کنند، در حالی که استاد خوب کسی است که قبل از اینکه استاد باشد بتواند رفیق خوبی برای دانشجو باشد.»

یکی از دانشجویان نیز در این رابطه اظهار داشت: «اکثر اساتید به جای اینکه دست دانشجو را بگیرند دنبال این هستند که نقطه ضعف دانشجو را پررنگ کنند.»

آخرین بعد از جایگاه اساتید که از داده‌های حاصل از مصاحبه بدست آمد، به بعد حرفه‌ای اشاره دارد. این بعد به نحوی تمایز این دانشگاه را با سایر دانشگاه‌ها نشان می‌دهد و تاکید و تمرکز اساتید و دانشجویان در اظهاراتشان راجع به این مضمون حاکی از حرفه‌ای بودن دانشگاه فرهنگیان و توجه به بعد عملی و کاربردی دانش و تربیت معلمانی است که یک قدم از دانشگاه‌های تخصصی جلوتر هستند. دانشجومعلم‌ان و اساتید در این دانشگاه باید علاوه بر تخصص علمی، حرفه‌ای بودن و حرفه‌ای عمل کردن در حوزه تدریس را فراگیرند.

جایگاه حرفه‌ای اساتید شامل زیر مقوله‌هایی همچون: طراحی، وظیفه‌شناسی و تعهد، روش

تدریس، آموزش معلمی، ترغیب و تشویق و ارزشیابی است. یکی از دانشجویان در این خصوص بیان می‌داشت:

«اساتید باید با طرح و برنامه وارد کلاس شوند و هر جلسه بدانند که میخواهند چکار کنند، اما نباید خودشان را محدود به سرفصل‌ها کنند. برخی اساتید مقید هستند که به تمام سرفصل‌ها توجه کنند و همه آنها را تدریس کنند در حالی که باید متناسب با کلاس پیش بروند نه اینکه خودشان را به اهداف از پیش تعیین شده محدود کنند، تفهیم مطلب مهمتر از این است که کتاب مرجعی را با ۴۰۰ صفحه معرفی کنند و همه را از دانشجو بخواهند.»

در مساله طراحی و برنامه ریزی در کلاس درس تاکید یکی از دانشجویان بدین گونه است که: «اساتید با طراحی و برنامه ریزی در کلاس باید مانند دانشگاه برخورد کنند نه اینکه سیستم مدرسه ای را پیاده کنند و به دانشجو همچون دانش آموز نگاه کنند.»

وظیفه شناسی و تعهد در اظهارات اساتید و دانشجویان دیده می‌شد. یکی از اساتید در این خصوص عقیده داشت: «یک استاد باید به کارش متعهد باشد و نظم و انضباط را در کلاس رعایت کند. اگر معتقد باشیم که رفتار ما بیش از گفتارمان الگو است پس استادی که سر موقع می‌آید و سر موقع هم می‌رود در واقع این رفتار را به دانشجو منتقل می‌کند.»

«استاد دانشگاه فرهنگیان باید نظم کاری داشته باشد، درست است که در مورد همه اساتید صادق است اما استاد این دانشگاه چون قرار هست معلم تربیت کند باید حساسیت بیشتری داشته باشد، اگر خودش منظم نباشد نمی‌تواند این را به دانشجومعلم منتقل کند و در آینده به جامعه آسیب می‌زند.»
دانشجویی معتقد بود که:

«اصرار و سخت‌گیری بیش از حد برای حضور و غیاب کلاس باعث زدگی بیشتر دانشجو از آن درس و استاد می‌شود و به نوعی سیستم مدرسه ای را در دانشگاه نشان می‌دهد. در حالی که اساتید باید به فکر جذب دانشجو در کلاس درس باشند، و وظیفه شناسی را با سخت‌گیری زیاد همراه نکنند.»

مقوله روش تدریس یکی از مواردی است که عمدتاً در کنار تاکید بر بعد علمی همیشه به کار برده می‌شد و اساتید و دانشجویان بیان می‌داشتند که بعد تخصصی و علمی نیازمند فن بیان و روش درست برای انتقال مطلب است. در این خصوص یکی از دانشجویان اظهار داشت: «بسیاری از اساتید روش تدریس‌ها را خوانده‌اند اما به همان روش سنتی تدریس می‌کنند و از دانشجو می‌خواهند که روش‌های تدریس به روز داشته باشد، داشتن علم کافی نیست و باید مهارت این کار را هم داشته باشند و اینها مواردی است که دانشگاه فرهنگیان را متمایز می‌کند، در واقع ما باید به صورت کاربردی روش‌ها را در عمل یاد بگیریم.»

یکی از اساتید در این راستا بیان داشتند: «اساتید بهتر است با روش‌های تدریس آشنایی داشته باشند و یک درس را با روش‌های مختلف تدریس کنند و دانشجویان تنوع تدریس را

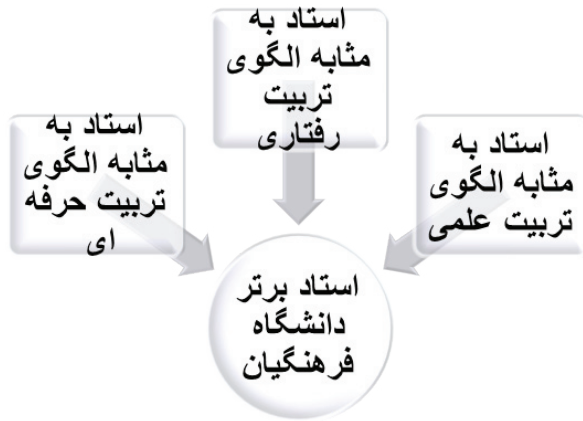
با استادشان تجربه کنند.»

مقوله مهم دیگری که به نوعی وجه تمایز این دانشگاه محسوب می‌شد آموزش حرفه معلمی بود، در این باره اظهارات یکسانی از طرف اساتید و دانشجومعلمیان بیان می‌شد، این مقوله اشاره به تجربه تدریس در مدرسه و آشنایی با کتب جدید، محتوای آن و روش تدریس و انتقال مفهوم به دانش‌آموزان دارد. دانشجومعلمیان در این باره عقیده داشتند که آموزش مفاهیم برای آنها باید متناسب و هم‌راستا با اهداف مدرسه باشد، دانشجویان باید مطالب را خوب بفهمند و بتوانند با روش متناسب به دانش‌آموز انتقال دهند. یکی از دانشجویان در این باره اظهار داشت: «اساتید به جای اینکه منابع با حجم زیاد معرفی کنند روی تفهیم مطالب کار کنند و اینکه روش تدریس مفاهیم در مدرسه را به ما یاد بدهند، فیلم آموزشی به سر کلاس بیاورند و به ما کاربردی درس بدهند»

«اساتید از تجربه خودشان در کلاس بگویند، چون ما قرار است معلم شویم و به تجربه آنان نیاز داریم. آنچه در موقعیت تدریس نیاز داریم بگویند.»

جدول ۲: نتایج کد گذاری انتخابی

موضوع	ابعاد	مؤلفه‌ها	
اسناد برتر در دانشگاه فرهنگیان	تخصصی و علمی	سواد علمی و تخصصی رشته مربوطه	
		به روز بودن	
	رفتاری	اخلاقی	رعایت اصول اخلاقی
			ویژگی‌های شخصیتی استاد
		روانی	تعامل و درک بین استاد و دانشجو
			ایجاد انگیزه
	حرفه ای	طراحی	
		وظیفه شناسی و تعهد	
		روش تدریس	
		آموزش معلمی (یاددادن برای یادگیری)	
		ترغیب و تشویق	
		ارزشیابی	

شکل ۱- طرح‌واره حیطه‌های سه‌گانه خصوصیات استاد برتر

بحث و نتیجه‌گیری

براساس پژوهش‌های لوپاسکو و همکاران (۲۰۱۴) یک استاد کارآمد فردی است که وظایف را درست انجام می‌دهد، آنها دروس‌شان را برنامه‌ریزی می‌کنند، محیط یادگیری را آماده می‌کنند، مقدماتی برای آمادگی درس را مدیریت می‌کنند، پرسش می‌کنند و از مواد رسانه‌ای آموزشی استفاده می‌کنند. اثر بخشی در تدریس بیشتر اشاره به انجام دادن وظایف درست است. معلم اثربخش با زندگی دانش‌آموزان در ارتباط است و معلم اثر بخش نتیجه سه مولفه شامل: دانش، شخصیت و توانایی است (لوپاسکو^۵، پانیسوار^۶ و پانیسوار^۷، ۲۰۱۴). در پژوهش حاضر ویژگی‌های استاد برتر در دانشگاه فرهنگیان مبتنی بر دیدگاه اساتید و دانشجویان رشته‌های علوم پایه، شامل سه بعد (شکل شماره ۱)، است که هر کدام از این ابعاد جایگاه اساتید را در سه نقش متفاوت و البته مکمل مشخص می‌سازد.

این سه جایگاه و نقش، در این پژوهش براساس داده‌های مبتنی بر مصاحبه‌ها به ترتیب عبارتند از:

۱- استاد در جایگاه الگوی تربیت علمی ۲- استاد در جایگاه الگوی تربیت رفتاری ۳- استاد در جایگاه الگوی تربیت حرفه‌ای

جایگاه تربیت علمی به‌عنوان پیش فرضی قلمداد می‌شود که اساتید در هر دانشگاه و هر رشته باید به همراه داشته باشند و در سایر تحقیقات نیز بر بعد علمی به‌عنوان یک ویژگی برجسته در استادان خوب تاکید شده است (چراغی و همکاران ۱۳۹۲، کوان و لدسما ۲۰۰۱، کورتاگن ۲۰۰۴).

۵. Lupascu

۶. Panisoara

۷. Panisoara

جایگاه تربیت رفتاری نقش دیگری است که برای اساتید این دانشگاه متصور و مورد انتظار است که خود شامل ابعاد اخلاقی و روانی می‌شود. مولفه اخلاقی اشاره به پایبندی و رعایت اصول عقیدتی، فرهنگی و رفتار و ویژگی‌های شخصیتی استاد دارد. بسیاری از محققان به قدری به این بعد اهمیت می‌دهند که آن را مهم‌تر از علم و دانش می‌دانند. همان‌طور که لومن (۱۹۹۵) معتقد است تنها ملاک برتری هر استادی تدریس نیست بلکه ویژگی‌های اخلاقی، شخصیتی و رفتاری استاد از جمله شاخص‌های مهم در ارزیابی هاست. علاوه بر تحقیقات مور (۲۰۰۴) در انگلیس، چینی‌ها، در سنت کنفوسیوس، معلم خوب را به عنوان یک مقام اخلاقی تعریف می‌کنند.

در تحقیق حاضر نیز دانشجویان و استادان رشته‌های علوم پایه، ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی استادان را از خصوصیات مهم و شاخص استاد برتر دانسته‌اند. در تحقیقات شریفی‌نیا و همکاران (۱۳۹۲) و همچنین یافته‌های اناری و زارعی (۱۳۹۴)، بر اساس نظر دانشجویان، ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری استاد، به عنوان یکی از مهمترین خصوصیات استاد خوب، معرفی شده است و این یافته‌های این تحقیقات، با نتایج تحقیق ما در توافق است.

مولفه روانی اشاره به تعاملات صحیح بین استاد و دانشجو مبتنی بر درک دنیای روانی دانشجو است. این امر مستلزم اشراف و آگاهی به مسائل تربیتی و روانشناسی از سوی استادان است. درک همدلانه و ایجاد انگیزش، نزدیکی و حفظ حریم مناسب، به همراه راهنمایی صحیح دانشجو از خواسته‌های مورد تاکید دانشجویان در این تحقیق بود. سعیدی و همکاران (۱۳۹۵) نیز بر رابطه تعاملی استاد و دانشجو، به عنوان یک شاخص مهم استاد خوب تاکید کرده‌اند. آخرین نقش، استاد در جایگاه الگوی تربیت حرفه‌ای است. این جایگاه را می‌توان مختص دانشگاه‌های حرفه‌ای، همچون فرهنگیان دانست. منصور قناعی و همکاران (۱۳۹۳)، نیز شایستگی حرفه‌ای را از جمله ویژگی‌های استاد خوب، شناسایی کرده‌اند. حیطة شایستگی حرفه‌ای استادان، در دانشگاهی که رسالت آن تربیت معلم است، چرا که این استادان باید تا معلمان کارآمد حرفه‌ای را برای آموزش و پرورش، تربیت کنند.

اگر نگرش افراد به معلمی به‌عنوان یک شغل باشد، یعنی به حداقل‌ها بسنده می‌کنند. اما حرفه‌ای‌ها سرآمدی و تعالی را هدف خود قرار می‌دهند. حرفه‌ای‌گرایی در معلمی از طریق تاکید روشمند، اثر بخشی کار معلمی، بهره‌وری آموزش و کیفیت تربیت، می‌تواند انسان‌های حرفه‌ای برای جامعه تربیت کند.

اساتید خوب، آگاهند که تدریس صرفاً صحبت کردن و یادگیری صرفاً گوش دادن نیست. اساتید موثر قادرند علاوه بر اینکه چه چیزی می‌خواهند تدریس کنند بلکه چگونگی تدریس آن و همچنین روشی برای درک بهتر دانشجویان و استفاده از مهارت‌ها و اطلاعات جدید را نیز متوجه باشند.

پیشنهاد می‌شود، در ارزشیابی استادان رشته‌های علوم پایه دانشگاه فرهنگیان، دیدگاه

دانشجویان و استادان در مورد ویژگی‌های استادان برتر، بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. همچنین با توجه به اینکه قابلیت و توانمندی اعضای هیات علمی، ضامن تداوم و بقا نظام آموزشی و دستیابی هدف‌های والا شناخته شده است (میرجلیلی، ۱۳۹۷). راه کار های توانمندی استادان آموزش علوم پایه دانشگاه فرهنگیان در حوزه های مورد تاکید استادان و دانشجویان این رشته‌ها، در تحقیقات آینده مورد توجه قرار گیرد.

منبع

- اناری نژاد، عباس؛ زینلی، متین؛ زارعی، فاطمه (۱۳۹۴). بررسی دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه فرهنگیان فارس در مورد ویژگی‌های استاد توانمند، کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم تربیتی، موسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی، شیراز- ایران.
- چراغی، محمدعلی؛ غیاثوندیان، شهرزاد. اسماعیلی، مریم (۱۳۹۲). ویژگی‌های استاد نمونه: یک مطالعه کیفی، مجله دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، دوره دوازدهم، شماره دوم.
- رجائی، سید مهدی (۱۳۹۸). بررسی نقاط قوت و ضعف برنامه درسی جدید رشته آموزش زیست شناسی دانشگاه فرهنگیان در مقایسه با برنامه قبلی. پژوهش در آموزش زیست شناسی، ۱۱(۱)، ۱۶-۴.
- سعیدی، یاسین؛ آراسته، حمیدرضا و زین آبادی، حسن رضا (۱۳۹۵). ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد: یک مطالعه کیفی. مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۱۳(۱۳)، ۱۵۴-۱۲۲.
- شاهسونی، خدیجه؛ فرج الهی، مهران؛ ظریف صنایعی، ناهید (۱۳۹۳). ویژگی‌های استاد موفق از دید دانشجویان دانشگاه های ارائه دهنده آموزش مجازی در شهر شیراز، مجله دانشگاهی یادگیری الکترونیکی، ۵ (۲): ۵۲-۶۰.
- شریف نیا، سید محمد؛ عبادی، عباس؛ حکمت افشار، میترا (۱۳۹۲). ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان و اساتید پرستاری: یک مطالعه کیفی. فصلنامه نسیم تندرستی، دانشکده علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری. دوره دوم، شماره ۱، ۱۰-۱.
- فتحی، معصومه؛ سعدی پور، اسماعیل؛ ابراهیمی قوام، صغری؛ دلاور علی (۱۳۹۶). موفقیت برنامه های درسی دانشگاه فرهنگیان در ایجاد شایستگی های حرفه ای معلمي. مطالعات برنامه درسی، ۱۳(۵)، ۱۶۶-۱۳۹.
- منصورقنای، رویا، اسماعیل پور بندبنی، محمد، مصفاي خمای، هما (۱۳۹۳). ویژگی‌های استاد بالینی موثر: نظرات دانشجویان پرستاری و مامایی سال ۶-های آخر، آموزش پرستاری، ۳(۲)، ۶۷-۶۰.
- مولائی، حسین؛ ابراهیمی، ایوب؛ هوشی السادات، سیدعلیرضا (۱۳۹۶). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه ی ارزیابی کیفیت عملکرد اساتید دانشگاه فرهنگیان: رویکرد ۳۶۰ درجه. مطالعات آموزشی و آموزشگاهی، ۶(۱۶)، ۸۵-۷۳.

- میرجلیلی، سیدمحمدعلی (۱۳۹۷). بررسی نقش توسعه حرفه‌ای و توانمندسازی مدرسان دانشگاه فرهنگیان بر ادراک دانشجویان از کیفیت تدریس؛ مطالعه موردی دانشگاه‌های فرهنگیان یزد. مطالعات آموزشی و آموزشی‌گامی، ۷(۲)، ۹-۳۸.

-Aydin, B. (2009). Views Of English Language Teachers On The Affective Domain Of Language Teaching In Turkey. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, Anadolu University, -263, (1)9 280.

-Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 101-77. (2) 3.

-Coe, R., Aloisi, C., Higgins, S. and Lee Elliot Major, L. E. (2014). What Makes Great Teaching? Review of the Underpinning Research. Project Report. Sutton Trust: London.

-Connell, R. (2009). Good teachers on dangerous ground: towards a new view of teacher quality and professionalism. *Critical Studies in Education* 229-213:(3)50.

-Dympna, D., Declan, F. & Deirdre, M. (2013) What is 'good' teaching? Teacher beliefs and practices about their teaching, *Irish Educational Studies*, 108-83 ,32:1.

-Kember, D., Kwan, K. And Ledesma, J. (2001). Conceptions of good teaching and how they influence the way adults and school leavers are taught. *International Journal of Lifelong Education* -393:(5)20 404.

-Kortagen, F. (2004). In serach of essence of good teacher: Toward a more historic approach in teacher education. *Teaching and teacher education*, 90-77 ,20.

-Lowman, J. (1995) Mastering the techniques of teaching. San Francisco, CA, Jossey-Bass. Education, 69-55 ,(1)55.

-Lupascu, A. R., Panisoara, G. and Panisoara, L. O. (2014). Characteristics of Effective Teacher. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 538-127:534.

-Moore, A. (2005). The good teacher: Dominant discourses in teaching and teacher education. *British Journal of Educational Studies* 227-226:(2)53.

-Morrison, B. and Evans, S. (2016) University students' conceptions of the good teacher: A Hong Kong perspective, *Journal of Further and Higher Education*, 365-352 ,(3)42

The Viewpoints of Professors and Students of Biology, Physics and Chemistry Education Courses, About the characteristics of Superior Professor at Farhangian University: A Qualitative Study

Seyed Mehdi Rajaei*¹, Zahra Karami²

Abstract

The main goal of this research is to analyze the characteristics of the superior professor of science education Farhangian University from the perspective of students and professors of science education disciplines (Biology, Physics and Chemistry Education). Research approach is qualitative and its strategy is content analysis. The research community consists of students and professors of basic sciences in Bahonar campus of Isfahan. In order to get the views of students and professors, using a purposive sampling method of special types, twenty six professors and students of science education courses from Farhangian University were selected for interview. Data were collected using semi-structured interviews. Data analysis was performed based on the content analysis of the thematic and during the three stages of open, axial and selective coding. The data was coded after the conceptualization in the major classes. The results of the data suggest that the superior professor at Farhangian University has three basic positions: academic education, behavioral education and professional education. Professional education refers to the distinctive features of Farhangian University lecturers compared to other universities.

Keywords: Superior professor, Biology Education, Farhangian University

---

1. * professor assistant, Department of Biology, Farhangian university, Tehran, Iran.

2. Phd student, Alzahra university, Tehran, Iran.

